

Mõjude vahe- ja järelhindamise korraldamise juhised

Põhiküsimus: kas ja millist mõju avaldas poliitikavahend ühiskonnale?

Eesmärk ja olemus: eesmärgiks leida olukord ilma poliitikata, kui poliitika viidi ellu (erinevalt *ex ante* mõjude analüüsist, kus on vaja leida olukord poliitikaga, kui poliitikat veel ei ole).

Kasutamine:

Vajame meetodeid (või sündmust ehk “instrumenti”), mis võimaldavad meil eristada uuritava poliitikameetme mõju muudest teguritest. Näiteks on võimalik:

1. küsida asjaosalistelt;
2. simuleerida mudelitega (nt kulu-tulu analüüs jne);
3. kasutada varieeruvust poliitikameetmes, sh:
 - 3.1. üle aja – poliitika rakendamise erinev hetk;
 - 3.2. üle ruumi – poliitika erinev rakendamine erinevates riikides/piirkondades;
 - 3.3. üle inimeste või ettevõtete – poliitika erinev rakendamine erinevates rühmades.

Poliitikameetme mõju hindamiseks on võimalik kasutada kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid meetodeid. Kvalitatiivsed meetodid hõlmavad eksperdihinnanguid ja osalejate hinnanguid. Kvantitatiivsed meetodid jagunevad omakorda makro- (riikide võrdlus) ja mikrotasandi (inimeste ja ettevõtete võrdlus) uuringuteks.

Makrotasandi uuringute (nt peretoetuste mõju sündimusele, ettevõtte alustamise kulu ja uute ettevõtete loomise seosed jne) juures on tulenevalt välistegurite rohkusest keeruline isoleerida konkreetse poliitikameetme mõju ja arvestada kõiki tegureid, mis võisid veel muudatuse põhjustada. Makrotasandil võib ka mõju puududa, kui tegemist on väikese poliitikameetme või programmiga. Makrotasandil on võimalik hinnata:

1. erinevust ajas ehk **aegridade analüüs** – püütakse eristada majanduspoliitiliste meetmete mõju uuritavatele näitajatele;
2. erinevust erinevates piirkondades ehk **riikide või regioonide vaheline võrdlus** – kui võrreldavad erinevad piirkonnad on muus osas sarnased, välja arvatud erinev poliitika, siis on erinevus uuritavas näitajas tingitud poliitikameetmest.

Mikrotasandi mõjude hindamismeetoditega analüüsitakse mõju inimese või ettevõtte tasandil. Mikrotasandi mõjude järelhindamiseks vajalike andmete kogumiseks on võimalik kasutada:

1. kontrollitud eksperimendid – valitakse välja juhuslik osalusrühm¹ ja juhuslik võrdlusrühm² ning hinnatakse mõjude erinevust (nt meditsiinis on võimalik hinnata ravimi mõju manustades ühele grupile uuritavat ravimit ja teisele tühje ravimikapsleid). Kontrollitud eksperimentide tegemiseks on vaja kõige vähem lisaeldusi ja kogutud andmete kvaliteet on väga hea, aga nende praktiline tegemine poliitikameetme mõjude järelhindamiseks on raske;
2. loomulikke eksperimendid – olukord, kus mingi väline inimesest sõltumatu tegur põhjustab poliitika mõju osale, aga mitte kõigile (nt õigusakt on kehtiv ainult teatud ajal, ainult teatud piirkonnas või teatud vanusega inimeste jaoks) ja on võimalik hinnata sarnaseid inimesi, kes erinevad ainult avalduva (nt õigusakti poolt põhjustatud) mõju poolest (nt avalikes kohtades suitsetamise keelu mõju erinevates piirkondades). Loomulikke eksperimentide puhul on

¹ Meetmes osalevad subjektid.

² Meetmes mitteosalenud subjektid, kuid sarnased osalusgrupiga.

kogutud andmete kvaliteet üldjuhul mõnevõrra kehvem kui kontrollitud eksperimentide puhul, aga parem kui kvaasiekperimentide puhul;

3. kvaasiekspimente – on olemas osalusrühm, kuid tagantjärele püütakse konstrueerida statistiliste ja ökonomeetriliste meetoditega sarnane võrdlusrühm. Tegemist on hüpoteetilise eksperimendi jäljendava situatsiooniga.

Mikrotasandi mõjude järelhindamismeetodid jagunevad:

1. meetoditeks, mis hindavad muutust ajas – enne-pärast-hinnang. Tegemist on meetodiga, kus võrdluseks on sama grupi minevikuväärtused (diferentshinnang võrdlusgrupita). Mõju hindamiseks vajalikke andmeid kogutakse ühest grupist, aga kahel erineval ajal (enne ja pärast meetme rakendamist). Sellisel juhul me eeldame, et kogu erinevus on tingitud meetmest, st me ei võta arvesse majandustsüklite või elutsüklite põhjustatud mõju (nt tööturukoolituses osalenute hõivatus tööturul aasta pärast koolitusel osalemist);
2. meetoditeks, mis analüüsivad poliitikameetme mõju, hinnates erinevust kahe grupi vahel (osalusgrupp ja võrdlusgrupp) samal ajahetkel – diferentshinnang (nt kahe erineva tööturukoolitusel osalenud töötute grupi hõivatuse võrdlus). Mõju hindamiseks vajalikke andmeid kogutakse kahest grupist (osalus- ja võrdlusgrupp), aga samal ajal (pärast meetme rakendamist). Sobiv meetod, kui andmeid kogutakse sotsiaalse eksperimendi või loomuliku eksperimendiga;
3. meetoditeks, mis hindavad muutuste erinevust – diferents-diferentshinnang. Mõju hindamiseks vajalikke andmeid kogutakse kahest grupist (osalus- ja võrdlusgrupp) nii enne meetme rakendamist kui ka pärast. Meetodit kasutatakse siis, kui grupid olid juba enne meetme rakendamist erinevad – sellisel juhul lahutatakse rakendamise järel saadud erinevusest esialgne erinevus. Andmeid võib koguda sotsiaalsete eksperimentidega, loomulike eksperimentidega, kvaasiekperimentidega.
4. meetoditeks, mis hindavad muutuste juurdekasvu erinevust – diferentsdiferents-diferentshinnang. Mõjude hindamiseks vajalikke andmeid kogutakse kahest grupist (osalus- ja võrdlusgrupp) kolmel erineval ajahetkel: x-hetkel (nt üks aasta) enne meetme rakendamist, vahetult enne meetme rakendamist ja pärast meetme rakendamist. Kasutatakse juhul, kui minevikus oli osalus- ja võrdlusgrupi kasvutempo erinev. Andmeid võib koguda sotsiaalsete eksperimentidega, loomulike eksperimentidega, kvaasiekperimentidega.